

Wojciech Kwiatkowski

Zagadnienie kary śmierci w Stanach Zjednoczonych Ameryki

Zeszyty Prawnicze 12/3, 115-150

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOJCIECH KWIATKOWSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

ZAGADNIENIE KARY ŚMIERCI W STANACH ZJEDNOCZONYCH AMERYKI

1. WSTĘP

Gdy w połowie 2009 r. świat obiegła informacja, że federalny Sąd Najwyższy USA uznał za niewiarygodne materiały dowodowe zebrane w sprawie Paula Housa, w Stanach Zjednoczonych rozgorzała na nowo debata na temat zasadności wymierzania kary śmierci. Hous był bowiem skazany za rzekome zabójstwo na karę śmierci i niespełna 22 lata spędził w celi śmierci w więzieniu stanowym w Tennessee – oczekując na jej wykonanie. Był także symboliczną, sto trzydziestą osobą zwolnioną w USA z celi śmierci od 1973 r.¹

Kara śmierci sprawia, że wychwalające zasady humanizmu, miłujące szacunek do prawa i uważane za zapewniające największy katalog swobód Stany Zjednoczone są stawiane w jednym szeregu z takimi krajami jak Chiny, Jemen, Białoruś czy Iran. Jest ona bowiem stałym, starszym od samego kraju i powszechnie akceptowalnym przez większość społeczeństwa elementem katalogu kar i to mimo tego, że ze swej istoty jest nieodwołalna, generuje ogromne koszty² i odrzuca resocjalizację jako główny cel wymiaru sprawiedliwości. Niniejsze

¹ <http://www.deathpenaltyinfo.org/revision-list-exonerated-individuals>, dostęp 17 stycznia 2011.

² Mam tu na myśli głównie zapewnienie rozbudowanej ochrony prawnej (patrz dalsza część opracowania), które takie koszty generują. Przykładowo, w wypadku Kalifornii roczne koszty z tego tytułu wynoszą blisko 140 mln. USD. Dane za: *California Commission on the Fair Administration of Justice, Final Report*, lipiec 2008, s. 117

opracowanie ma na celu przybliżenie prawnych aspektów funkcjonowania kary śmierci w USA, a w szczególności zasad i procedur jej wymierzania, co jest o tyle istotne, że kary tej nie stosuje się w sposób jednolity na terytorium USA. Ponadto celem opracowania jest ukazanie szeregu specyficznych dla tego kraju gwarancji prawnych przysługujących osobom, którym grozi najwyższy wymiar kary. Nie wchodząc w spór między zwolennikami a przeciwnikami jej stosowania w USA, w opracowaniu przedstawiono także dane statystyczne nt. liczby osób niesłusznie skazanych na karę śmierci oraz wyniki wieloletnich badań starających się ukazać efektywność tej kary poprzez określenie zależności między istnieniem kary śmierci w poszczególnych stanach a odsetkiem zabójstw.

2. ZARYS HISTORII KARY ŚMIERCI W USA

Kara śmierci jest jedną z najstarszych znanych człowiekowi kar. Pierwsze znane ludzkości ustawodawstwo przewidujące jej zastosowanie datuje się na XVIII wiek p.n.e. i działalność ustawodawczą Hammurabiego w Babilonii, który przewidział tę właśnie karę za 25 różnych przestępstw. Także w Europie, już od czasów formowania się określonych grup społecznych, była ona powszechnie stosowaną karą. Z uwagi na historię powstawania Stanów Zjednoczonych i fakt przyjmowania przez kolonistów porządku prawnego Zjednoczonego Królestwa warto nadmienić, że na początku XVIII w. w Imperium przeszło 220 czynów przestępnych karanych było śmiercią (w tym tak kuriozalne jak kradzież królika czy ścięcie drzewa). Na ziemiach dzisiejszych USA historycznie pierwszą wykonaną karą śmierci było rozstrzelanie kapitana brytyjskiej armii Georga Kendalla w 1607 bądź 1608 r.³ Należy jednak zauważyć, że z uwagi na arbitralne stosowanie tej kary przez Imperium, 13 założycielskich kolonii niemalże wraz z uchwaleniem

oraz 147. Materiał dostępny na stronie: <http://www.ccfaj.org/documents/CCFAJFinal-Report.pdf>, dostęp 17 stycznia 2011 r.

³ Został on oskarżony o sianie buntu w armii, dodatkowo postawiono mu też zarzut szpiegostwa na rzecz Hiszpanii. Zob: <http://justice.uaa.alaska.edu/death/history.html>, dostęp 17 stycznia 2011 r.

Konstytucji przyjęło Kartę Praw, w której istotnie ograniczono stosowanie kary śmierci (mam na myśli V i VIII nowelę⁴ do Konstytucji).

Oprócz przestępstw uważanych za ciężkie gatunkowo także dziś – jak szpiegostwo, piractwo czy porwania, w niektórych stanach kara ta była przewidziana także np. za czarownictwo, kradzież drobiu czy winogron. Oczywiście przy takiej dysproporcji nie pełniła ona roli sprawiedliwej odpłaty za czyn, była jednak ważnym elementem prewencji generalnej. Można ponadto uznać, że możliwość jej wymierzania w tak szerokim spektrum spraw była zgodna z panującym wówczas poczuciem zaspakajania w ten sposób sprawiedliwości społecznej. Jednocześnie wraz z postępującą kodyfikacją prawa w niektórych stanach zrodził się ruch abolicjonistyczny, sprzeciwiający się orzekaniu najsurowszej z kar. W ramach tego, stan Michigan jako pierwszy anglojęzyczny obszar zniósł w 1846 r. karę śmierci⁵, a w tym samym wieku także legislatury Wisconsin, Rhode Island oraz Maine przyjęły stosowne przepisy abolicyjne.

Większość stanów pozostała jednak przy karze śmierci, jednocześnie zostawiając dużą paletę czynów karanych śmiercią, co przy modelu sądownictwa USA (decyzyjny udział ław przysięgłych składających się z obywateli) oraz silnie zakorzenionej segregacji rasowej powodowało orzekanie kary śmierci arbitralnie, a ponadto w sprawach, co do których można by powiedzieć, że „nie są tego kalibru” (np. rozbój bądź gwałt – bez skutku śmiertelnego). Arbitralność ławy przysięgłych powodowała, że można było mówić wręcz o loteryjnym wymierzaniu kary śmierci, a nie karaniu celem prewencji generalnej⁶.

⁴ W polskojęzycznej literaturze można się powszechnie spotkać z pojęciem „poprawka do Konstytucji”, co z uwagi na znaczenie tego słowa oraz to, że Karta Praw oraz „poprawek” w Konstytucji z 1787 r. nie zmieniały merytorycznie treści Konstytucji, lecz jedynie ją doprecyzowywały – wydaje się błędem.

⁵ Zakaz orzekania kary śmierci został wprowadzony do Konstytucji Michigan w 1964 r. Szerzej: *Michigan and capital punishment*, Michigan Bar Journal, sierpień 2002, s. 38-41. Swoistym wyjątkiem było powieszenie w tym stanie A. Chebatorisa w 1938 r., był on jednak sądzony na podstawie prawa federalnego.

⁶ S. FRANKOWSKI, R. GOLDMAN, E. ŁĘTOWSKA, *Sąd Najwyższy USA. Prawa i wolności obywatelskie*, Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE, Warszawa 1996, s. 206-207.

W efekcie Sąd Najwyższy w latach 60. XX wieku zaczął rozpatrywać sprawy dotyczące stanowych przepisów o karze śmierci. Jednocześnie, gdy zaczęto podważać konstytucyjność kary śmierci, żaden stan nie był chętny do skazywania ludzi na nią. W tym kontekście bardzo ważną datą w historii kary śmierci w USA był wyrok Sądu Najwyższego w sprawie *Furman v. Georgia*⁷ z 1972 r. Anulowano w jego następstwie ok. 600 wyroków śmierci, chociaż jedynie dwóch sędziów uznało ją samą w sobie za niezgodną z konstytucją federalną. Skarżący podnosili, że kara śmierci jest zarówno karą niezwykłą (unusual), jak i okrutną (*cruel*). Sąd (większością 5:4) uznał w tym wyroku stanowe procedury wymierzania kary śmierci za niekonstytucyjne (tj. naruszające VIII i XIV nowelę) właśnie z uwagi na arbitralne i selektywne stosowanie kary śmierci, co, jak zauważył w jednym z orzeczeń z 1976 r. sędzia Potter Stewart – było tak niesprawiedliwe i selektywne, „jak śmierć od pioruna”. Jeden z sędziów (w opinii zbieżnej) zwrócił też jasno uwagę na to, że większe szanse na otrzymanie kary śmierci mają osoby z niższych warstw społecznych, pogardzane bądź reprezentujące różnego rodzaju mniejszości niż osoby szanowane, mające lepszą pozycję społeczną⁸. Zauważył on także, że pozostawienie ławie przysięgłych dyskrecjonalnej władzy w wyborze między karą śmierci a dożywotnim więzieniem prowadzi do całkowitej dowolności jej orzekania.

Brak jednoznacznego stanowiska sędziów oraz wewnętrzny spór między nimi⁹ spowodował trudności w odbiorze samego orzeczenia

⁷ *Furman v. Georgia*, 408 U.S. 238 (1972). Sąd Najwyższy połączył omawianą sprawę z dwiema innymi, również dotyczącymi kary śmierci, tj. *Jackson v. Georgia* oraz *Branch v. Texas*.

Warto nadmienić, że przed federalnym Sądem Najwyższym rozpatrywana w ramach tego postępowania była także sprawa *Aikens v. California*, jednakże stanowy Sąd Najwyższy Kalifornii, uprzedzając rozstrzygnięcie sądu federalnego, orzekł, że w tej sprawie doszło do naruszenia praw oskarżonego oraz że w Kalifornii kara śmierci jest karą „okrutną i niezwykłą” i tym samym narusza konstytucję stanową.

⁸ Zob. S. FRANKOWSKI, R. GOLDMAN, E. ŁĘTOWSKA, *op. cit.*, s. 206.

⁹ Jak zauważa Zubik, prezes Sądu Najwyższego USA W.E. Burger oraz sędzia tego sądu Blackmun w swoich zdaniach odrębnych stwierdzili, że są abolicjonistami i gdyby byli legislatorami, głosowaliby za zniesieniem kary śmierci. Ponieważ

i oceny przez SN kary śmierci. Należy podkreślić, że orzeczenie w sprawie *Furman v. Georgia* nie oznaczało ani zniesienia kary śmierci w USA, ani ostatecznego rozstrzygnięcia jej zgodności z Konstytucją.

Kwestia kary śmierci powróciła w 1976 r., kiedy to Sąd Najwyższy postanowił rozpatrzyć wspólnie pięć spraw opartych na tej samej podstawie (cytuje się zazwyczaj jedną z nich – *Greeg v. Georgia*), w których orzeczona była kara śmierci¹⁰. Sprawa Greega była przełomowa z kilku powodów. Przede wszystkim sędziowie (większością 7:2) jasno stwierdzili, że kara śmierci jako taka nie jest karą okrutną i wymyślną, tj. jej stosowanie nie narusza VIII noweli do Konstytucji. Procedura wymierzania tej kary musi jednak czynić zadość konstytucyjnej zasadzie niewymierzania kar okrutnych i wymyślnych oraz zasadzie *due process of law*. Znaczyło to tyle, że kara ta nie może być wymierzana w sposób arbitralny (tj. nie tylko nie może być nieproporcjonalna w stosunku do czynu, ale także nie może być stosowana w przypadku, gdy w innych podobnych sytuacjach nie była zastosowana). Ponadto, z uwagi na to, że kara śmierci różni się znacząco od pozostałych kar – należy stworzyć i wdrożyć wyższe gwarancje procesowe dla tych, którym ta kara grozi¹¹. W tym kontekście konieczne stało się m.in. stworzenie systemu „automatycznej”¹² apelacji od takiego wyroku

jednak są sędziami, wiąże ich zasada podziału władz, a decyzje, jaką podjęło dwóch z sędziów z większości (Brennan i Marshall), ocenili jako nadużycie władzy sędziowskiej. Uznali bowiem, że w Konstytucji brak jest argumentów przeciwko karze śmierci, a sam tekst ustawy zasadniczej daje podstawę do stwierdzenia, że jej twórcy dopuszczali stosowanie tej kary. Inni sędziowie z mniejszości – Powell i Rehnquist – dopatrzili się w decyzji większości naruszenia takich zasad rządzących systemem władzy i prawa w USA, jak zasada *stare decisis* (nakazuje ona sędziom, aby swoje decyzje i postanowienia opierali na ukształtowanych już precedensach sądowych), powściągliwości sędziowskiej (*judicial self-restraint*) oraz federalizmu i podziału władz. Zob. M. MITERA, M. ZUBIK; *Kara śmierci w świetle doświadczeń współczesnych systemów prawnych*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 1998, s. 78.

¹⁰ *Greeg v. Georgia, Proffitt v. Florida, Jurek v. Texas, Woodson v. North Carolina* oraz *Roberts v. Louisiana*, 428 U.S. 153 (1976).

¹¹ Zob. E.M. FREEDMAN, *Giarratano is a Scarecrow: The Right to Counsel in State Capital Postconviction Proceedings*, «Cornell Law Review» 91/2006, s. 1096.

¹² Automatycznej w tym sensie, że przysługiwała zawsze wtedy, gdy skazany wyraził taką wolę. Z prawa tego nie skorzystał m.in. Gary M. Gilmore, który był

oraz dodatkowo weryfikacji rozstrzygnięcia w zakresie jego surowości przez stanowy sąd najwyższy.

W międzyczasie stany, które stosowały karę śmierci przed 1972 r. zmodyfikowały swoje prawodawstwo w tym zakresie, wprowadzając jasne zasady jej wymierzania, przy czym zakres zmian był różny i można powiedzieć, że przebiegał dwojako. W pierwszej grupie stany przyjęły konstrukcję obligatoryjnej kary śmierci (*mandatory death sentences*) w sytuacji, gdy oskarżony zostanie uznany za winnego zarzucanych mu czynów (enumeratywnie wymienionych) podlegających tej karze¹³. Drugi model polegał zasadniczo na ograniczeniu dyskrecjonalnej władzy ławy przysięgłych poprzez wprowadzenie listy okoliczności obciążających (np. zabójstwo policjanta bądź funkcjonariusza wymiaru sprawiedliwości, zlecenie zabójstwa, zabójstwo w celach majątkowych, zabójstwo w związku z porwaniem, włamaniem bądź gwałtem) i łagodzących (np. działanie w obronie własnej, wiek sprawcy, wcześniejsza niekaralność), których istnienie (lub nie) ława przysięgłych musiała stwierdzić przed wydaniem wyroku śmierci (różnice w poszczególnych stanach dotyczą jedynie liczby lub sposobu ważenia danych okoliczności)¹⁴. W kontekście oceny okoliczności łagodzących i obciążających ważnym było orzeczenie Sądu Najwyższego w sprawie *Ring v. Arizona*¹⁵ z 2002 r., w którym to sąd,

pierwszym skazanym, na którym wykonano karę śmierci po 1976 r.

¹³ Jednocześnie, analizując sprawy *Woodson v. North Carolina* oraz *Roberts v. Louisiana*, 428 U.S. 153 (1976), Sąd Najwyższy stwierdził, że ustawodawstwa Luizjany oraz Pn. Karoliny, które, kierując się omawianą metodą, wprowadziły system obligatoryjnej kary śmierci, naruszają Konstytucję w tym sensie, że nie dają możliwości należytej oceny sprawy i sprawcy, a ponadto taki model nie eliminuje czynnika arbitralności.

¹⁴ Sąd Najwyższy w kolejnym orzeczeniu doprecyzował, że okoliczności obciążające powinny być wymienione enumeratywnie, okoliczności łagodzące natomiast mogą być zawarte w katalogu otwartym.

¹⁵ *Ring v. Arizona*, 536 U.S. 584 (2002). Sąd odwołał się przy tym do swojego wcześniejszego orzeczenia w sprawie *Apprendi v. New Jersey*, 530 U.S. 466 (2000), w którym stwierdził, że zaostrenie kary przez sędziego ponad to, co można było wymierzać na podstawie przestępstw uznanych za udowodnione przez ławę przysięgłych, narusza VI nowelę do Konstytucji.

zarzucając naruszenie Arizonie VI noweli do Konstytucji, ograniczył prawo sędziego w ocenie okoliczności obciążających sprawcę na rzecz ławy przysięgłych¹⁶. Ponadto w tej sprawie sąd jednoznacznie stwierdził, że wszelkie okoliczności obciążające, które mogą zadecydować o wymierzeniu kary śmierci, powinny zostać ujawnione już w akcie oskarżenia¹⁷. Warto nadmienić, że obecne regulacje federalne oraz wojskowe gwarantują przebieg postępowania, w którym może zapaść wyrok śmierci według drugiego z omawianych modeli.

Wyrok z 1976 r. nie ukształtował ostatecznie zagadnienia kary śmierci, z uwagi na swą wyjątkowość podlegało ono dalszej interpretacji sądu. Jeszcze w tym samym roku Sąd Najwyższy w orzeczeniu *Ohio v. Lockett*¹⁸ stwierdził, że przepisy Ohio, na podstawie których wymierzono karę śmierci za współudział w zabójstwie – przy jednoczesnym braku informacji nt. faktycznych zamysłów współsprawcy – są niezgodne z Konstytucją¹⁹. W niespełna rok później w orzeczeniu *Coker v. Georgia*²⁰ Sąd Najwyższy uznał przepisy karne Georgii, przewidujące karę śmierci za gwałt (bez zabójstwa ofiary), z uwagi na naruszenie zasady proporcjonalności między czynem a karą, za naruszające VIII nowelę. Zagadnienie to zostało doprecyzowane w 2008 r., kiedy to Sąd Najwyższy w orzeczeniu *Kennedy v. Louisiana*²¹ uznał, że kara śmierci nie może zostać wymierzona nawet za gwałt na nielet-

¹⁶ Orzeczenie to zmieniło przepisy postępowania karnego także w Nebrasce, Montanie, Idaho oraz Kolorado – gdzie sędzia sam oceniał wartość okoliczności obciążających podsądnego – decydujące o karze śmierci. Ponadto zmieniło przepisy Alabamy, Delaware, Florydy i Indiany, gdzie sędzia decydował o karze śmierci bądź dożywotnim więzieniu po wysłuchaniu zaleceń ławy przysięgłych.

¹⁷ CH. E SMITH, G.F COLE; *Criminal Justice in America*, Wadsworth Publishing; V edycja, 2007, s. 270.

¹⁸ *Ohio v. Lockett*, 358 NE 2d 1062 (1976).

¹⁹ Na ten temat zob. A.J. KEFFEE; *Current Legal Literature*, «ABA Journal» 64/1978, s.140.

²⁰ *Coker v. Georgia*, 433 U.S. 584 (1977).

²¹ *Kennedy v. Louisiana*, 554 U.S. 407 (2008). Warto zauważyć, że orzeczenie to istotnie wpływa na ustawodawstwo karne wielu stanów, które przewidują karę śmierci za wykorzystanie seksualne dzieci.

niej, jeżeli przestępstwo to nie było połączone z pozbawieniem życia ofiary²².

W związku z tym, że coraz brutalniejsze przestępstwa (w tym np. zabójstwa na zlecenie) popełniały osoby nieletnie, istotnym w przedmiocie kary śmierci stało się określenie wieku, po osiągnięciu którego można było wymierzać tę karę. Do 1973 r. kwestia ta nie była w żaden sposób uregulowana, najmłodszy znany skazany na karę śmierci w USA – James Arcene – miał w chwili wykonania kary w 1885 r. 10 lat. Od 1976 r. zaczęto podnosić przed sądami, że kara śmierci nie powinna być orzekana w stosunku do nieletnich. W sprawie *Thompson v. Oklahoma*²³ z 1988 r. Sąd Najwyższy określił dolną granicę wieku sprawcy na 16 lat (w chwili popełnienia czynu), natomiast w 2005 r. w orzeczeniu *Roper v. Simmons*²⁴ z 2005 r. podniósł dolną granicę odpowiedzialności karnej sprawcy do 18 lat. W obydwu przypadkach Sąd Najwyższy argumentował, że kara śmierci wymierzona osobom poniżej wskazanej wartości jest niekonstytucyjna z uwagi na to, że jest karą okrutną i wymyślną. Warto także nadmienić, że w zakresie kary śmierci nie istnieje górna granica wieku, po osiągnięciu której kary nie orzeka się, choć po straceniu w 2005 r. siedemdziesięciosiedmioletniego Johna B. Nixona (oczekującego 20 lat na jej wykonanie) poważnie zastanawiano się nad sensem wymierzania tego typu osobom najwyższego wymiaru kary²⁵. Podobne dywagacje pojawiły się rok wcześniej, gdy w Kalifornii, po 23 latach oczekiwania, kara

²² Warto nadmienić, że analizujący to zagadnienie wcześniej stanowy Sąd Najwyższy Luizjany, który utrzymał karę śmierci, odniósł się do orzeczenia *Coker v. Georgia*, wprowadzając rozróżnienie na gwałt na osobie dorosłej i na dziecku (ofiara miała 8 lat). Ponadto sąd ten stwierdził, że kara ta jest powszechnie akceptowana za to przestępstwo w tym stanie oraz pięciu innych.

²³ 487 U.S. 815 (1987-1988). Warto nadmienić, że Sąd Najwyższy we wcześniejszej sprawie *Eddings v. Oklahoma*, 455 U.S. 104 (1982) *uchylił się od rozpatrzenia jej w kontekście wieku sprawcy*.

²⁴ 543 U.S. 551 (2005).

²⁵ Najstarszym wiekowo skazanym, straconym w USA był 83 letni Joe Lee z Wirginii (stracony w 1916 r.).

śmierci została wykonana na siedemdziesięciosześcioletnim Clarensie Allenie, którego na egzekucję doprowadzono na wózku inwalidzkim²⁶.

Zgodnie z orzeczeniami Sądu Najwyższego *Atkins v. Virginia*²⁷ oraz *Ford v. Wainwright*²⁸ kary śmierci w USA nie można orzec również w stosunku do osób, które w chwili popełnienia czynu były chore psychicznie bądź upośledzone w stopniu głębokim, przy czym przyjęto, że IQ sprawcy nie może być większe niż 70²⁹. Osobno trzeba też wspomnieć o dość świeżym orzeczeniu w sprawie *Panetti v. Quarterman*³⁰ z 2007 r., w którym Sąd Najwyższy zdecydował, że kara śmierci nie może zostać wykonana na kimś, kto z powodu choroby (skazany od wielu lat chorował na schizofrenię) nie rozumie powodów egzekucji, chociaż ma świadomość tego, że dopuścił się zbrodni (skazany zabił swoich teściów). Wówczas pojawiło się też stwierdzenie, że ktoś jest „zbyt chory, by wykonano na nim karę śmierci”³¹. W ramach tego zagadnienia trzeba jednak napomnieć o orzeczeniu Sądu Najwyższego w sprawie *Penry v. Lynaugh*³². Sąd stwierdził, że VIII noweli nie narusza wyrok śmierci orzeczony względem osoby upośledzonej umysłowo, ale nieznacznie, co de facto powoduje, że o karze śmierci decydują w tych wypadkach badania oraz komisja lekarska.

²⁶ Niewidomy 76-latek stracony w Kalifornii, «Gazeta Wyborcza» z dnia 17 stycznia 2006 r.

²⁷ *Atkins v. Virginia*, 536 U.S. 304 (2002).

²⁸ *Ford v. Wainwright*, 477 U.S. 399 (1986).

²⁹ W sprawie: *Atkins v. Virginia* skład orzekający stwierdził jasno, że orzekanie kary śmierci w stosunku do osoby o IQ poniżej 70 narusza VIII nowelę do Konstytucji zakazującą kar okrutnych i wymyślnych. Należy jednak napomnieć o egzekucji Kelsey Patterson, która to kobieta, choć przejawiała głębokie zaburzenia psychiczne i uzyskała z tego powodu pozytywną opinię stanowej Rady ds. Ułaskawień stanu Teksas, została stracona w 2004 r.

³⁰ *Panetti v. Quarterman*, 551 U.S. 930 (2007).

³¹ Za: CH.E SMITH, G.F COLE, *op. cit.*, s. 270.

³² *Penry v. Lynaugh*, 492 U.S. 302 (1989).

Na podstawie art. 6 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych³³ (którego USA są stroną) kary śmierci w USA nie orzeka się w stosunku do kobiet w ciąży³⁴.

Tabela 1. *Liczba osadzonych w celach śmierci w oczekiwaniu na wykonanie kary śmierci*

1968	517	1982	1,050	1996	3,219
1969	575	1983	1,209	1997	3,335
1970	631	1984	1,405	1998	3,452
1971	642	1985	1,591	1999	3,527
1972	334	1986	1,781	2000	3,593
1973	134	1987	1,984	2001	3,581
1974	244	1988	2,124	2002	3,557
1975	488	1989	2,250	2003	3,374
1976	420	1990	2,356	2004	3,315
1977	423	1991	2,482	2005	3,254
1978	482	1992	2,575	2006	3,228
1979	539	1993	2,716	2007	3,215
1980	691	1994	2,890	2008	3,207
1981	856	1995	3,054	2009	3,261

Źródło: *Materiał ze strony: <http://www.deathpenaltyinfo.org/death-row-inmates-state-and-size-death-row-year#state>, Dane na 2009 r. dostęp 17 stycznia 2011.*

3. OBECNE UREGULOWANIA PRAWNE W KWESTII KARY ŚMIERCI W USA

Kara śmierci jest przewidziana w prawie większości stanów, prawie federalnym, osobno należy nadmienić także o karze śmierci w prawie wojskowym USA (zawartej w *Uniform Code of Military Justice*³⁵). Jest to we wszystkich wymienionych porządkach kara główna, wraz z nią mogą jednocześnie być wymierzane kary dodatkowe.

³³ *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych* otwarty do podpisu w Nowym Jorku 16 XII 1966 r.

³⁴ Zob. R.G. HOOD, *The death penalty: beyond abolition*, Council of Europe Publishing, Niemcy 2004, s. 152.

³⁵ UCMJ, 64 Stat.109, 10 U.S.C. Ch. 47. Warto nadmienić, że przepisy te zostały wydane przez Kongres na podstawie art. I sekcji 8 Konstytucji.

Tabela 2. Liczba osób osadzonych w celach śmierci w USA

Stan	Liczba osadzonych	Stan	Liczba osadzonych	Stan	Liczba osadzonych
Kalifornia	697	Pd. Karolina	63	Kansas	10
Floryda	398	Mississippi	61	Utah	10
Teksas	337	Missouri	61	Waszyngton	9
Pensylwania	222	Arkansas	42	Maryland	5
Alabama	201	Kentucky	35	Pd. Dakota	3
Ohio	168	Oregon	32	Kolorado	3
Pn. Karolina	167	Delaware	19	Montana	2
Arizona	135	Idaho	17	Nowy Meksyk*	2
Georgia	106	Indiana	15	Wyoming	1
Tennessee	90	Virginia	15	New Hampshire	1
Luizjana	85	Illinois	15	Rząd federalny	59
Oklahoma	84	Nebraska	11	Armia USA	8
Nevada	77	Connecticut	10	RAZEM	
				3261	

* W 2009 r. stan przyjął ustawę abolicyjną, ale nie ma ona mocy wstecznej w stosunku do już skazanych.

Źródło: *Death Row U.S.A. A quarterly report by the Criminal Justice Project of the NAACP Legal Defense and Educational Fund, Inc. Winter 2010*; http://naacpldf.org/files/publications/DRUSA_Winter_2010.pdf, dostęp 17 stycznia 2011.

Wspólnym zwornikiem wymienionych powyżej porządków prawnych jest przewidywanie kary śmierci za kwalifikowaną formę zabicia człowieka. Trudno jednak w takim opracowaniu poddać analizie wszystkie porządki prawne USA, które przewidują karę śmierci, dlatego, aby zdefiniować „zabicie człowieka”, warto nadmienić o tzw. Wzorcowym Kodeksie Karnym (*Model Penal Code*)³⁶, gdyż

³⁶ *American Law Institute Model Penal Code*, § 210.2(1)(b) (Official Draft, 1962). Jest to niewiążący stany efekt pracy amerykańskich prawników z lat 60. XX wieku. Z uwagi na mnogość porządków prawnych w USA głównym zadaniem kodeksu była standaryzacja pewnych istotnych dla procedury karnej pojęć. Obecnie jego postano-

wprowadził on pewne jednolite standardy i siatkę pojęć. Zgodnie z nim pozbawienie życia człowieka zostało podzielone na trzy zasadnicze kategorie: morderstwo³⁷ (*murder*, tzw. zbrodnia³⁸ I stopnia), zabójstwo³⁹ (*manslaughter*, tzw. zbrodnia II stopnia) oraz nieumyślne spowodowanie śmierci (*negligent homicide*, tzw. zbrodnia III stopnia), przy czym każde z nich cechuje się określonym stopniem świadomości bądź nieświadomości sprawcy. Kodeks wprowadził także listę okoliczności łagodzących i zaostrzających, które należy uwzględnić przy wymierzaniu najwyższego wymiaru wymiar kary.

Do czynników wpływających na zaostrzenie wymiaru kary (*aggravating circumstances*) zaliczono następujące okoliczności:

- a) morderstwo zostało popełnione przez skazanego na karę pozbawienia wolności,
- b) oskarżony został już wcześniej skazany za morderstwo lub inne przestępstwo z użyciem przemocy,
- c) oskarżony w czasie przestępstwa popełnił więcej niż jedno morderstwo,
- d) oskarżony umyślnie stworzył duże zagrożenie dla życia wielu osób,
- e) morderstwo zostało dokonane w związku z popełnieniem (lub próbą) rozboju, gwałtu, podpalenia, włamania lub porwania,

wienia funkcjonują w zdecydowanej większości stanowych ustaw karnych. Zob. http://law.fordham.edu/assets/Faculty/model_penal_code_selected_sections%281%29.pdf, dostęp 17 stycznia 2011 r.

³⁷ Morderstwo w Kodeksie zdefiniowano jako umyślne pozbawienie życia lub pozbawienie życia przez działanie wskazujące na rażącą obojętność na nie. Wprowadzono domniemanie, że taka obojętność występuje, jeżeli sprawca dopuścił się pozbawienia życia w związku z popełnieniem innego ciężkiego przestępstwa (gwałtu, rozboju, włamania, podpalenia, porwania bądź ucieczki z więzienia). Można za nie wymierzyć karę śmierci.

³⁸ Zbrodnię interpretuje się w USA jako czyn zagrożony karą pozbawienia wolności nie krótszą od roku.

³⁹ Zabójstwo to w rozumieniu Kodeksu pozbawienie życia poprzez działanie lekkomyślne, jeżeli stopień tej lekkomyślności był rażący, albo czyn, który stanowiłby morderstwo, gdyby nie szczególny (uzasadniony) stan psychiczny lub emocjonalny sprawcy.

- f) morderstwo zostało popełnione w celu uniknięcia zatrzymania lub w celu ucieczki z miejsca pozbawienia wolności,
- g) morderstwo zostało popełnione dla korzyści majątkowych,
- h) morderstwo zostało popełnione ze szczególnym okrucieństwem.

Z kolei do czynników wpływających na złagodzenie wymiaru kary (*mitigating circumstances*) zaliczono następujące okoliczności:

- a) oskarżony nie popełnił w przeszłości poważnych przestępstw,
- b) morderstwo zostało popełnione w czasie, w którym oskarżony był w stanie wyjątkowego wzbudzenia umysłowego lub emocjonalnego,
- c) ofiara współdziałała z oskarżonym w przeprowadzeniu zabójstwa lub wyraziła na zabójstwo zgodę,
- d) morderstwo zostało popełnione w okolicznościach, o których oskarżony był przekonany, że stanowią usprawiedliwienie dla jego czynu,
- e) oskarżony był pomocnikiem w morderstwie dokonany przez inną osobę, a jego udział był nieznaczny,
- f) oskarżony działał pod wpływem przymusu lub dominującej pozycji innej osoby,
- g) w czasie popełnienia morderstwa zdolność oskarżonego do rozpoznania czynu lub do pokierowania swoim zachowaniem była ograniczona wskutek upośledzenia umysłowego, zakłócenia czynności psychicznych lub w stanu upojenia alkoholowego,
- h) oskarżony był w czasie popełnienia morderstwa w młodym wieku.

W tym kontekście należy napomnieć o dwóch orzeczeniach Sądu Najwyższego, który dokonał nieco odmiennego rozróżnienia niż przedstawione zasady Wzorcowego Kodeksu. W orzeczeniu *Enmund v. Florida*⁴⁰ sąd stwierdził np., że kara śmierci nie może zostać orzeczona w stosunku do osoby, która współdziałała co prawda w popełnieniu rozboju, efektem którego była śmierć człowieka, ale nie usiłowała i nie zamierzała zabić człowieka w ramach tego czynu, gdyż narusza to zasadę proporcjonalności i w ten sposób VIII nowelę do Konstytucji. Jednocześnie w orzeczeniu *Tison v. Arizona*⁴¹ sąd stwierdził, że kara śmierci może zostać orzeczona w stosunku do osoby, która brała

⁴⁰ *Enmund v. Florida*, 458 U.S. 782 (1982).

⁴¹ *Tison v. Arizona*, 481 U.S. 137 (1987).

główny udział w innym przestępstwie, efektem którego była śmierć człowieka⁴², a ponadto przejawia oznaki pogardy dla wartości ludzkiego życia.

Może jednak zdarzyć się, że kara śmierci zostanie orzeczona za przestępstwo, którego sedno nie sprowadza się do pozbawienia życia człowieka – jak gwałt czy szpiegostwo (patrz dalsza część opracowania). Jednak od przywrócenia kary śmierci w 1976 r. (*vide* orzeczenie *Gregg v. Georgia*) na żadnym skazanym kara śmierci nie została wykonana za popełnienie przestępstwa innego niż zabójstwo, chociaż kary takie orzeczono (ostatni taki wyrok wykonano w 1964 r. za rozbój, skazanym był James Coburn).

3.1. Regulacje stanowe a kara śmierci

Zapewnienie porządku publicznego to w USA domena przede wszystkim stanów. Na 2010 r. kara śmierci za morderstwo przewidziana jest w ustawach karnych 35 stanów, zaliczamy do nich⁴³: Teksas, Wirginie, Oklahomę, Florydę, Missouri, Alabamę, Georgię, Pn. Karolinę, Pd. Karolinę, Ohio, Luizjanę, Arkansas, Arizonę, Indianę, Delaware, Kalifornię, Missisipi, Illinois⁴⁴, Nevadę, Utah, Tennessee, Maryland, Washington, Nebraskę, Pensylwanię, Montanę, Kentucky, Oregon, Kolorado, Connecticut, Idaho, Pd. Dakotę, Wyoming, Kansas oraz New Hampshire. Ponadto kara śmierci, chociaż istnieje w porządku prawnym, została uznana za niekonstytucyjną w stanach Nowy

⁴² Skazani w tej sprawie bracia Raymond i Ricky Tison nie zastrzelili ofiar, ale to oni pomogli w ucieczce z więzienia przyszłym zabójcom, oni także podstępem zatrzymali ofiary na drodze.

⁴³ Dane z opracowania: *Death Row U.S.A. A quarterly report by the Criminal Justice Project of the NAACP Legal Defense and Educational Fund, Inc.* Winter 2010. Publikacja dostępna na stronie: http://naacpldf.org/files/publications/DRUSA_Winter_2010.pdf, dostęp 17 stycznia 2011 r.

⁴⁴ W styczniu 2011 r. stanowa legislatura Illinois (Zgromadzenie Generalne) na ostatnim zebraniu przed zakończeniem sesji i zaprzysiężeniem nowego składu Zgromadzenia przyjęła ustawę abolicyjną, na mocy której od lipca 2011 r. stan ten dołączyłby do grona stanów, w których nie orzeka się kary śmierci. Brak jednak informacji nt. działania stanowego gubernatora w tej materii.

Jork⁴⁵ oraz Massachusetts⁴⁶, przez co w wielu publikacjach stany te oficjalnie zalicza się do tych, które zniosły karę śmierci.

Natomiast kary śmierci nie orzeka się w 13 stanach i terytoriach zależnych USA, zaliczamy do nich: Alaskę, Hawaje, Iowa, Maine, Michigan, Minnesotę, Nowy Meksyk, New Jersey, Pn. Dakotę, Rhode Island, Vermont, Zach. Wirginie, Wisconsin, Dystrykt Kolumbii, Samoa Amerykańskie, Guam, Północne Mariany, Portoryko, Wyspy Dziewicze.

Oprócz kary śmierci za zabójstwo, od połowy lat 90. XX wieku niektóre stany (Teksas, Oklahoma, Pd. Karolina, Montana, Luizjana, Georgia) wprowadziły karę śmierci za różne formy wykorzystania seksualnego nieletnich (gwałt, sodomia), tj. dzieci poniżej 14 roku życia (Luizjana – poniżej 13 roku życia, Montana – 12) w chwili dokonania na nich czynu lubieżnego⁴⁷. W świetle omawianego wyroku

⁴⁵ Przepisy stanu Nowy Jork, na podstawie których kara śmierci została wprowadzona do stanowego porządku publicznego, zostały uznane za niekonstytucyjne w 2004 r. w następstwie orzeczeń Sądu Apelacyjnego Nowego Jorku (*New York Court of Appeals*, jest to najwyższa instancja sądownicza w tym stanie) w sprawach *People v. LaValle*, 3 N.Y.3d 88 (2004) oraz *People v. Taylor*, 9 N.Y.3d 129 (2007). Szerzej na ten temat: D.L. HELLER; *Death Becomes the State: The Death Penalty in New York State – Past, Present and Future*, «Pace Law. Review» 28/2008, s. 598-609.

⁴⁶ W Massachusetts kary śmierci nie wymierza się od wydania przez stanowy Sąd Najwyższy orzeczenia *Commonwealth v. Colon-Cruz* z 1984 r. (393 Mass. 150). Sama kara śmierci nie została jednak uznana za niezgodną z konstytucją stanową, ale sąd zakwestionował przepisy postępowania karnego, w którym ta kara mogła być orzeczona, gdyż zachęcały one do samooskarżenia (co narusza m.in. Deklarację Praw). Zob. H.A. BEDAU; *Death is different: studies in the morality, law, and politics of capital*, Northeastern University Press, Massachusetts 1987, s. 192-193. Warto nadmienić, że stanowa legislatura Massachusetts odrzuciła projekt ustawy przywracającej karę śmierci w 2007 r.

⁴⁷ Jako swoista *lex specialis* w tym zakresie funkcjonuje także ustawodawstwo Georgii z 1999 r., które wprowadziło karę śmierci za współżycie z dziewczynką poniżej 10 lat. Zob.: *O.C.G.A. § 16-6-1. Rape*. Osobno należy wymienić tu też ustawodawstwo Florydy z 1974 r., które przewiduje karę śmierci za różne postacie przestępstw seksualnych z użyciem przemocy dokonanych na dzieciach poniżej 12 roku życia. Zob.: materiał: http://www.theforcnsicnurse.com/Rape_And_Sexual_Assault_Statute_Of_Limitations_By_State.cfm, dostęp 17 stycznia 2011 r.

Sądu Najwyższego w sprawie *Kennedy v. Louisiana* należy zauważyć, że wykonanie tej kary mogłoby spotkać się z próbą jej zablokowania przed Sądem Najwyższym. Ponadto w poszczególnych stanach kara śmierci przewidziana jest za takie czyny, jak zdrada (Arkansas, Kalifornia, Kolorado, Georgia, Illinois, Luizjana, Missisipi, Missouri oraz Washington), kwalifikowane porwanie (Kolorado, Idaho, Illinois, Missouri, Montana), handel narkotykami (Floryda, Missouri), porwanie samolotu (Georgia, Montana), umieszczenie bomby w pobliżu dworca autobusowego (Missouri)⁴⁸.

3.2. Prawo federalne a kara śmierci

Przestępstwo zazwyczaj jest ścigane zgodnie z prawem i przepisami państwa, w którym miało ono miejsce. Jednak w pewnych okolicznościach ściganie za nie może odbywać się także na podstawie przepisów federalnych. Są to w szczególności przypadki morderstw związanych z terroryzmem, przestępstwa urzędników federalnych, przestępstwa popełniane na terytoriach indiańskich rezerwatów, baz wojskowych poza USA, a nawet zabójstw obywateli amerykańskich, które miały miejsce poza granicami Stanów Zjednoczonych⁴⁹. W tych sytuacjach czyny te mogą być (i będą) ścigane z urzędu przez prokuratora generalnego USA.

W 1994 r. prezydent B. Clinton podpisał ustawę *Violent Crime Control and Law Enforcement Act*⁵⁰, która wprowadzała karę śmierci w 60 przypadkach, w tym w 4 – za przestępstwa niemające związku z faktycznym zabójstwem człowieka. Zgodnie z powyższym, prawo federalne dopuszcza karę śmierci za przestępstwa, których większość została opisana w sekcji 18 U.S. Code⁵¹. Dokument dotyczy przede

⁴⁸ *Missouri Revised Statutes* Ch. 578, Sec. 578.310.

⁴⁹ (18 U.S.C. 1119).

⁵⁰ *Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994* (Public Law 103-322).

⁵¹ Kara śmierci w prawie federalnym została przewidziana także U.S. Code, w sekcji 8 (zabójstwo w związku z przemytem cudzoziemców; 8 U.S.C. 1342), sekcji 21 (zabójstwo, w tym zabójstwo federalnego bądź stanowego pracownika wymiaru sprawiedliwości w ramach działalności polegającej na obrocie zakazanymi substan-

wszystkim różnych form zabójstwa (np. ludobójstwo, zabójstwo prezydenta, członków Kongresu, Sądu Najwyższego niższych sądów federalnych, funkcjonariuszy federalnych służb i stróżów prawa oraz ich rodzin). Wśród przestępstw zagrożonych karą śmierci, a niepolegających na faktycznym pozbawieniu życia przez sprawcę, wymienić można handel narkotykami w dużych ilościach⁵² oraz usiłowanie, nakłanianie, doradzanie w zabójstwie funkcjonariusza, sędziego, przysięgłego bądź świadka (i rodzin ww. grup osób) w myśl ustawy o zwalczaniu przestępczości zorganizowanej⁵³, jak też najpoważniejsze przestępstwa przeciwko państwu, tj. szpiegostwo⁵⁴ oraz zdradę kraju⁵⁵.

Kara śmierci wymierzana na podstawie przepisów federalnych została wznowiona w 1988 r., na dzień dzisiejszy jedynie w 3 przypadkach została ona wykonana⁵⁶, natomiast niespełna siedemdziesięciu osadzonych oczekuje na jej wykonanie.

3.3. Prawo wojskowe USA a kara śmierci

Kara śmierci była (i jest) dobrze znana w armii USA, w której na początku tworzenia się państwowości była powszechnie stosowana. Wyraźna redukcja wykonywania kary śmierci na wojskowych datowana jest mniej więcej od wybuchu I Wojny Światowej. Wykonanie kary śmierci zostało zawieszono w armii USA, od 1961 r. kara ta nie była skutecznie zastosowana ani razu. Jednakże w 1984 r. prezydent Reagan wydał *Executive Order 12460*⁵⁷ dotyczący zasad wykonywania kary śmierci wśród żołnierzy, na mocy którego prezydent musi

cjami; 21 U.S.C. 848(e)) oraz w sekcji 49 (śmierć w następstwie porwania samolotu; 49 U.S.C.

⁵² (18 U.S.C. 3591(b)).

⁵³ (18 U.S.C. 3591(b)(2)).

⁵⁴ (18 U. S. C. 794).

⁵⁵ (18 U.S.C. 2381).

⁵⁶ Pierwszym od 38 lat skazanym, na którym wykonano tę karę na podstawie przepisów federalnych, był Timothy McVeigh, który dopuścił się zamachu na budynek federalny w stanie Oklahoma w 1995 r.

⁵⁷ *Executive Order 12460*, wydany 24 stycznia 1984 r.

m.in. każdorazowo zatwierdzić decyzję o egzekucji⁵⁸. Obecnie ośmiu żołnierzy USA oczekuje na wykonanie kary śmierci.

Podstawą do wymierzenia kary śmierci w stosunku do żołnierzy USA (za takie uważa się też osoby w stanie spoczynku, które np. otrzymują wojskową emeryturę albo przyznana im została opieka medyczna na sił zbrojnych)⁵⁹ jest katalog czynów określony we wspomnianym wojskowym kodeksie karnym i są to m.in. szpiegostwo, zabójstwo, bunt czy gwałt na dziecku, przy czym takie przestępstwa, jak pomoc nieprzyjacielowi, działalność wywrotowa, naganne i lekkomyślne zachowanie się osoby będącej wartownikiem czy umyślne niewykonanie polecenia przełożonego oficera mogą być karane śmiercią jedynie w czasie wojny.

4. METODY WYKONYWANIA KARY ŚMIERCI W USA

Egzekucja każdego skazanego na karę śmierci ma charakter indywidualny⁶⁰. Przed wykonaniem kary śmierci upoważniony organ (zob. Tabela 3) musi wydać tzw. nakaz (autoryzację) wykonania orzeczonego już wyroku (*execution warrant*). Poszczególne porządki prawne przewidują dodatkowe zastrzeżenia (jak np. w Utah dniem egzekucji nie może być niedziela, poniedziałek i dni wolne od pracy, w Teksasie mogą to być tylko: wtorek, środa i czwartek). Podpisany nakaz obowiązuje do wykonania kary – zazwyczaj w okresie 60 dni. Nakaz wykonania śmierci może zostać też zawieszony (*stay of execution*, szerzej na ten temat w dalszej części opracowania).

W USA nie istnieje jednolity system wykonywania kary śmierci, w ustawodawstwach poszczególnych stanów istnieje zazwyczaj kilka metod. Należą do nich: zastrzyk trucizny, krzesło elektryczne, komo-

⁵⁸ Za: C.D. BRYANT, *Handbook of death & dying*, I, Sage Publications, California 2003, s. 375.

⁵⁹ Za: A.C. HENNING, *Supreme Court Appellate Jurisdiction Over Military Court Cases*, Congressional Research Service, Order Code RL34697, 2005, s. 5.

⁶⁰ Pierwotnie prawo dopuszczało tzw. zbiorową karę śmierci, czego przykładem może być dokonana w 1862 r. egzekucja 38 Siuksów w stanie Dakota. Zob. K. CARLEY; *The Sioux Uprising of 1862*, Minnesota Historical Society, Minnesota 1961, s. 65.

ra gazowa, powieszenie oraz rozstrzelanie. Warto jednak zauważyć, że zdecydowana większość stanów wprowadziła podział na metody pierwszorzędne oraz drugo- i trzeciorzędne, przewidziane w ustawodawstwach jako możliwość wyboru przez skazanego bądź ewentualność uznania pierwszorzędnej za niekonstytucyjną przez sądy.

Tabela 3. *Właściwość organów do wydawania nakazów wykonania kary śmierci*

Organ upoważniony do wydania nakazu wykonania kary śmierci	Stan, w którym obowiązuje dana procedura wydawania nakazu
Sąd, który wydał orzeczenie	Kalifornia, Teksas, Georgia, Virginia, Washington, Maryland, Kolorado, Luizjana, Nevada, Oregon, Utah, Idaho, Pd. Dakota, Delaware, Montana, Wyoming, Nowy Meksyk, Massachusetts*. Procedura ta funkcjonuje także w zakresie wyroków federalnych
Najwyższy sąd stanowy	Pd. Karolina, Illinois, Indiana, Mississippi, Missouri, Ohio, Tennessee, Nebraska, Oklahoma, Alabama, Arizona.
Gubernator	Floryda, Pensylwania, Kentucky, Kansas, New Hampshire, Pn. Karolina, Arkansas.
Sekretarz Armii (podporządkowany Sekretarzowi Obrony USA)	W stosunku do żołnierzy skazanych na karę śmierci, co do których prezydent autoryzował wyrok śmierci.

* Kary nie wykonuje się od 1984 r. (Massachusetts) i 2009 r. (Nowy Meksyk).

Źródło: *Opracowanie własne*

Zastrzyk trucizny jest najpowszechniejszą metodą wykonywania kary śmierci w USA. Stosowany jest jako metoda wykonania kary w następujących stanach: Alabama, Arizona, Arkansas, Kalifornia, Kolorado, Connecticut, Delaware, Floryda, Georgia, Idaho, Illinois, Indiana, Kansas, Kentucky, Luizjana, Maryland, Missisipi, Missouri, Montana, Nebraska, Nevada, New Hampshire, Pn. Karolina, Pd. Karolina, Ohio, Oklahoma, Oregon, Pensylwania, Pd. Dakota, Tennessee, Teksasie, Utah, Virginii, Waszyngton i Wyoming) oraz w ustawodaw-

stwie federalnym i armii. Polega na podaniu tiopentalu (działa jako środek usypiający, jednocześnie powoduje zapaść układu oddechowego i krwionośnego), pavulon (powoduje paraliż i zatrzymanie akcji oddechowej) oraz chlorku potasu (zatrzymuje akcję serca w fazie rozkurczu). Nowsze badania dowodzą, że skuteczne jest podanie samodzielne już pierwszego z wymienionych środków (w 2009 r. dokonano w ten sposób egzekucji w Ohio, jej przebieg zdecydował o decyzji władz stanu o stosowaniu jedynie tego środka⁶¹). Istnieją jednak poważne argumenty za uznaniem zastrzyku trucizny za karę okrutną⁶².

Krzeseł elektryczne pojawiło się w USA pod koniec XIX wieku, jego użycie stało się przedmiotem analizy Sądu Najwyższego USA w sprawie *In re Kemmler*⁶³. Obecnie zostało przewidziane w 9 stanach: Alabamie, Arkansas, Florydzie, Illinois, Kentucky, Oklahomie, Pd. Karolinie, Tennessee oraz Virginii. We wszystkich stanach, które przewidują tę karę, stosowana jest ona jako metoda uzupełniająca metodę podstawową – tj. zastrzyk trucizny. Krzesła elektryczne były stosowane także w innych stanach⁶⁴, jednakże te na skutek decyzji sądów wycofały ją, zastępując zastrzykiem. Do 2008 r., kiedy to zapadło

⁶¹ <http://www.deathpenaltyinfo.org/methods-execution#ok>, dostęp 17 stycznia 2011.

⁶² Dobrym przykładem jest tu egzekucja w 2009 r. Romella Brooma w stanie Ohio. Podczas egzekucji kaci nie mogli znaleźć żyły (skazany był narkomanem), w którą mieli zaimplikować zastrzyk trucizny. Po 18 próbach poddali się, a skazany nie wytrzymał napięcia i wpadł w płacz. Egzekucję przerwano, a adwokaci skazanego zarzucili, że miało tu miejsce naruszenie przepisów Konstytucji zakazującej wymierzaniu kar okrutnych. Sam skazany, na skutek zabiegów obrońców wskazujących, że jego śmierć „spowodowałaby utratę materiału dowodowego”, został uznany za dowód w sprawie i jego egzekucję zawieszono. Zob. B. DRIEHAUS; *Inmate will testify about Failed Execution*, The New York Times, 19.08. 2009, s. A15.

⁶³ *In re Kemmler* 136 U.S. 436 (1890). Pierwszym stanem USA, który wprowadził krzesło elektryczne, był Nowy Jork, miała to być bardziej humanitarna forma pozbawienia skazańca życia niż powieszenie. Szerzej: M. MILLS, *Cruel and Unusual: State v. Mata, the Electric Chair, and the Nebraska Supreme Court's Rejection of a Subjective Intent Requirement in Death Penalty Jurisprudence*, «Nebraska Law Review», Brigham Young University 2009, s. 239-240.

⁶⁴ W 1901 r. z „dobrodziejstwa” krzesła elektrycznego skorzystał w nowojorskim więzieniu Auburn – mający polskie korzenie – Leon Czolgosz (morderca prezydenta McKinley’a).

orzeczenie *State v. Mata*⁶⁵ było także stosowane jako pierwszorzędna metoda wykonywania kary śmierci w Nebrasce. Wykonanie w ten sposób kary śmierci polega na przymocowaniu skazańca do drewnianego krzesła, podłączeniu do jego ciała przewodów elektrycznych i poprowadzeniu przez jego ciało prądu o napięciu 2000 V przez określony czas (zazwyczaj ok. 15 s.). Tu także istnieją, potwierdzone drastycznymi wydarzeniami, argumenty przeciwko stosowaniu tej metody⁶⁶.

Komora gazowa została przewidziana w czterech stanach: Arizonie, Kalifornii, Missouri, oraz Wyoming, przy czym we wszystkich stanach stosowana jest jako metoda uzupełniająca podstawową – tj. zastrzyk trucizny. Jej zastosowanie polega na umieszczeniu skazańca wewnątrz szczelnej komory i przeprowadzenia reakcji chemicznej powodującej powstanie tam cyjanowodoru⁶⁷.

Rozstrzelanie jest jednym ze starszych metod wykonywania kary śmierci i jako pierwsze zostało uznane w orzeczeniu Sądu Najwyższego w sprawie *Wilkerson v. Utah*⁶⁸ z 1879 r. za nienaruszające VIII noweli. Mimo to obecnie przewidziane jest w dwóch stanach – Oklahoma oraz Utah. Oklahoma utrzymuje w swoim porządku prawnym rozstrzelanie na wypadek, gdyby w przyszłości krzesło elektryczne bądź zastrzyk trucizny okazały się w ewentualnych późniejszych wyrokach sądów niekonstytucyjne. W wypadku Utah rozstrzelanie jest metodą „do wyboru” przez skazanego, na równi z zastrzykiem trucizny. Jedynie w sytuacji, gdy skazany nie wybierze żadnej z metod, stosuje się truciznę.

⁶⁵ *State v. Mata* (745 N.W.2d 229, 278 (2008)). Decyzję w tym właśnie orzeczeniu podjął stanowy Sąd Najwyższy Nebraski. Szerzej: M. MILLS, *op. cit.*, s. 242-249.

⁶⁶ Dobrym przykładem jest egzekucja w 1999 r. Allena Lee Davisa w stanie Floryda, który po rażeniu prądem o napięciu 2300 Volt zaczął intensywnie krwawić, co spowodowało zwarcie i obowiązek powtórzenia procesu. Ostatecznie Davis zmarł po niespełna godzinie i 3 próbach. Dwa lata wcześniej w tym samym stanie podczas egzekucji Pedro Mediny krzesło zepsuło się, powodując przepięcie. W efekcie rodem z filmów *science-fiction*, głowa skazanego eksplodowała, a ciało zapaliło się na oczach obserwujących egzekucję.

⁶⁷ Przeciwnicy wykonywania tej kary śmierci w USA słusznie podnoszą, że przypomina ona działalność nazistowskich Niemiec w czasie II Wojny Światowej.

⁶⁸ *Wilkerson v. Utah* (99 U.S. 130 (1878)).

Powieszenie zostało przewidziane (i utrzymane) w dwóch stanach – New Hampshire oraz Washington, przy czym w pierwszym przypadku kara ta może być zastosowane jedynie w sytuacji, gdy nie może (np. ze względów medycznych) zostać podany zastrzyk.

Omawiając metody wykonywania kary śmierci, nie sposób nie odnieść się do średniowiecznego prawa, zgodnie z którym nieudana egzekucja była uważana za znak od Boga świadczący o niewinności skazanego i obligowała do wypuszczenia szczęśliwca. Z podobnym problemem w 1947 r. zmierzył się Sąd Najwyższy USA w sprawie *Francis v. Resweber*⁶⁹, przy czym obrońcy skazanego powoływali się nie na średniowieczny zwyczaj, lecz VIII nowelę do Konstytucji. W ich przeświadczeniu ponowne wykonywanie kary śmierci na tej samej osobie przysporzy jej niewątpliwie dodatkowego bólu psychicznego. Sąd nie podzielił jednak zdania obrońców i zezwolił na ponowne (skuteczne tym razem) jej wykonanie, argumentując, że Konstytucja nakazuje, by to kara nie była nadmiernie surowa i okrutna, a nie jej faktyczne wykonanie w przeświadczeniu sprawcy⁷⁰.

5. KIEDY KARA ŚMIERCI NIE MOŻE ZOSTAĆ WYKONANA?

Jak podaje Freedman, blisko 70% wyroków śmierci orzeczonych w postępowaniu karnym jest następnie zamieniane na wieloletnie więzienie, w tym w procedurze apelacyjnej (patrz poniżej) dotyczy to niespełna 50% wyroków⁷¹. Jednakże nawet utrzymanie w postępowaniu odwoławczym kary śmierci nie jest tożsame z natychmiastowym jej wykonaniem. Obecnie skazani oczekują na egzekucję przeciętnie ponad 10 lat. Daje to możliwość uniknięcia jej faktycznego wykonania, przy czym chodzi tu przede wszystkim o podjęcie kroków prawnych (o różnym charakterze).

Mającym najszerszy zasięg sposobem uniknięcia jej wykonania jest abolicja – tj. zniesienie kary śmierci w stanowym porządku prawnym w drodze procedury ustawodawczej. Do stanów, które wprowadziły

⁶⁹ *State of Louisiana Ex Rel. Francis v. Resweber*, 329 U.S. 459 (1947).

⁷⁰ Szerzej M. MILLS, *op. cit.*, s. 240-241.

⁷¹ E.M. FREEDMAN, *op. cit.*, s. 1097.

abolicję w zakresie kary śmierci, należą: Alaska (1957), Hawaje (1948), Iowa (1965), Maine (1887), Massachusetts (1984), Michigan (1846), Minnesota (1911), New Jersey (2007), Nowy Meksyk (2009), Pn. Dakota (1973), Rhode Island (1984), Vermont (1964), Zach. Virginia (1965), Wisconsin (1853) oraz obszar niebędący stanem – Dystrykt Kolumbii (1981).

Ponieważ egzekucja nie może się odbyć bez nakazu jej wykonania, czynnością prawną, która skutecznie blokuje wykonanie kary śmierci, jest cofnięcie bądź zawieszenie nakazu wykonania egzekucji. W odniesieniu do wyroków stanowych zawieszenie zarządzić mogą: gubernator, sąd orzekający, sąd, który rozpatrywał apelację, stanowy sąd najwyższy oraz federalny Sąd Najwyższy. W wypadku wyroków opartych na prawie federalnym są to: sąd rozpatrujący sprawę, sąd apelacyjny, Sąd Najwyższy oraz prezydent⁷². W wypadku wyroków sądowych w sprawach żołnierzy są to: sąd, który wydał wyrok (*courts-martial*), właściwy dla sprawy karny sąd apelacyjny (*Court of Criminal Appeals*⁷³), Sąd Apelacyjny dla Sił Zbrojnych (*United States Court of Appeals for the Armed Forces*), federalny Sąd Najwyższy oraz prezydent.

Procedura apelacyjna jest obligatoryjna zawsze wtedy, gdy w I instancji zostaje orzeczona kara śmierci⁷⁴ (jest to tzw. bezpośrednia rewizja). Postępowanie odbywa się wówczas zgodnie ze stanowymi (ew. federalnymi lub przewidzianymi dla armii USA, jeżeli wyrok w I instancji wydał odpowiednio sąd federalny lub wojskowy) przepisami traktującymi o procedurze odwoławczej od wyroków karnych. W rezultacie sąd apelacyjny może postąpić trojako: uznać, że sąd I instancji nie dopuścił się uchybień i karę podtrzymać, uchylić wyrok i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania (gdzie po raz wtóry może zapaść

⁷² W wypadku wyroków sądowych w sprawach armii USA są to: sąd, który wydał wyrok, właściwy dla sprawy karny sąd apelacyjny, Sąd Apelacyjny dla Sił Zbrojnych (najwyższa instancja odwoławcza) oraz prezydent.

⁷³ Karne sądy apelacyjne funkcjonują osobno dla poszczególnych formacji zbrojnych.

⁷⁴ 18 U.S.C. § 3595. Oczywiście skazany w tym postępowaniu może zrezygnować z jej złożenia.

wyrok śmierci⁷⁵), może także uniewinnić skazanego bądź uznać, że jego czyn nie zasługuje na karę śmierci – i wymierzyć wówczas kolejno drugą najsurowszą karę (zazwyczaj jest nią dożywocie bez prawa do wcześniejszego opuszczenia zakładu). W tym kontekście skuteczną metodą „zablokowania” wykonania kary śmierci (*de facto* skutkującą jej zamianą na dożywotnie pozbawienie wolności) jest zwrócenie uwagi sądu rozpatrującego apelację na stronę przedmiotową i podmiotową przestępstwa. W ramach pierwszej z nich odwołujący powołują się przede wszystkim na zarzut wymierzenia w konkretnej sytuacji kary śmierci za czyn niepowiązany z zabójstwem człowieka (np. gwałt, porwanie). Głównym argumentem jest tu niewspółmierność kary do czynu (*vide* orzeczenia *Coker v. Georgia* oraz *Kennedy v. Louisiana*). W ramach strony podmiotowej natomiast – wymierzenie jej w stosunku do osoby, która zgodnie z linią orzeczniczą Sądu Najwyższego (bądź stanowych sądów najwyższych – w odniesieniu do wyroków zapadłych w tych stanach) nie może być na taką karę skazana z racji wieku bądź kondycji psychicznej (*vide* orzeczenia *Ford v. Wainwright*, *Atkins v. Virginia*, *Roper v. Simmons*).

Inną możliwość daje gwarancja konstytucyjna (z art. I sekcji 9), tzw. *Writ of Habeas Corpus*. Sama instytucja pochodzi z postanowień brytyjskiej Wielkiej Karty Swobód z 1215 r. W realiach USA jest to działanie prawne polegające na złożeniu przez osadzonego w więzieniu żądania zbadania przez sąd federalny⁷⁶, czy nie doszło do bezprawnego pozbawienia wolności ze strony organów państwa (zarówno na

⁷⁵ Konstrukcja ta wzbudziła kontrowersje, czy nie ma tu do czynienia z podwójnym oskarżeniem za ten sam czyn (*double jeopardy*), jest to gwarancja konstytucyjna zapisana w V noweli). W orzeczeniu *Poland v. Arizona*, 476 U. S. 147 (1986) Sąd Najwyższy stwierdził, że taka konstrukcja postępowania apelacyjnego nie jest sprzeczna z Konstytucją. Szerzej: D.J. CHAMPION; *The American dictionary of criminal justice: key terms and major court cases*, Roxbury Publishing Company, Roxbury 2005, s. 402.

⁷⁶ Należy dodać, że w konstytucjach wielu stanów istnieje też możliwość złożenia stanowego *Writ of Habeas Corpus*. Procedura jest tu zbliżona do federalnej. Na ten temat zob. *California Commission on the Fair Administration of Justice, Final Report*, lipiec 2008, s. 133-136; *State Habeas Corpus Procedure: A Manual for California Prisoners*, Prison Law Office General Delivery, San Quentin 2005.

szczeblu federalnym, jak i stanowym) i ewentualnym wydaniu nakazu zwolnienia. Specyfika tej instytucji przejawia się w tym, że *Writ of Habeas Corpus* jest powództwem cywilnym skierowanym przeciwko naczelnikowi więzienia⁷⁷. Do jego wydania upoważnieni są sędziowie Sądu Najwyższego (jednoosobowo⁷⁸) oraz sędziowie tzw. sądów z art. III Konstytucji (chodzi o federalne sądy dystryktowe i sądy apelacyjne, przy czym jedynie te pierwsze nie mogą odmówić rozpatrzenia takiej sprawy⁷⁹). Prawo do złożenia *Habeas Corpus* przysługuje skazanym, którzy zarzucają sądzącym naruszenie Konstytucji, traktatów bądź prawa federalnego, podnosili wszystkie aspekty tego naruszenia przed sądem stanowym⁸⁰ i co do których stanowe postępowanie odwoławcze się zakończyło. Istotne w tym postępowaniu jest to, że sąd federalny nie analizuje merytorycznie sprawy, lecz *de facto* bada, czy podczas zatrzymania dochowano wszelkich przewidzianych procedur i czy zagwarantowano skazanemu jego konstytucyjne prawa⁸¹. Zgodnie z orzeczeniami w sprawie *Schlup v. Delo*⁸² oraz *House v. Bell*⁸³ na tym etapie postępowania skazany może przedstawić dowody swojej niewinności, których nie przedstawił w stanowym postępowaniu na skutek zaniedbania organów władzy, a które mogłyby w efekcie dać zgola odmienny wyrok. Jeżeli doszło do takowych naruszeń, sąd federalny jest władny uchylić wyrok skazujący. Nie jest to wbrew pozorom sytuacja rzadka; jak podaje Freedman, w wypadku kary śmierci ponad

⁷⁷ Szerzej: A.M. LUDWIKOWSKA, R. LUDWIKOWSKI, *Sądy w Stanach Zjednoczonych. Struktura i jurysdykcja*, Toruń 2008, s. 51-53.

⁷⁸ Jak podaje Garlicki, omawianą decyzję może znieść wyrok Sądu Najwyższego w pełnym składzie. Sytuacja taka miała miejsce w przypadku egzekucji małżeństwa Rosenbergów w 1953 r. Zob. L. GARLICKI, *Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych. Konstytucja – Polityka – Prawa obywatelskie*, Wrocław 1982, s. 54.

⁷⁹ 28 U.S.C. § 2241.

⁸⁰ Obowiązek taki został ustanowiony w orzeczeniu *Rose v. Lundy*, 455 U. S. 509 (1982).

⁸¹ Pierwotnie *Writ of Habeas Corpus* przysługiwało tylko osobom, które zostały pozbawione wolności przez federalne organy sprawiedliwości.

⁸² *Schlup v. Delo*, 513 U.S. 298 (1995).

⁸³ *House v. Bell*, 547 U.S. 518 (2006).

20% spraw, które stają się przedmiotem badania sądów federalnych, zostaje w ten sposób uchylone⁸⁴.

W kontekście kary śmierci dość często stosowaną metodą rewizji wyroku oraz tworzenia precedensów⁸⁵ jest też tzw. *petition for writ of certiorari*. Jest to działanie prawne oparte na tym, że w pewnych sytuacjach Sąd Najwyższy może zająć się rewizją wyroku (na podstawie wniosku strony) i wydać ostateczne orzeczenie w każdej sprawie osądzonej przez sąd federalny bądź stanowy, niezależnie od rozstrzygnięcia tych sądów. Przyznanie *certiorari* jest uzależnione od woli sędziów SN (obowiązuje tu tzw. „reguła czterech”, tzn., że za przyznaniem musi się opowiedzieć co najmniej 4 sędziów). *Certiorari* może być przyznane m.in. wówczas, gdy orzeczenie sądu stanowego rozstrzygało problem federalny – niebędący dotychczas przedmiotem analizy Sądu Najwyższego, jak też gdy orzeczenie odbiega tak daleko od przyjętego i praworządnego toku postępowania, że względ na ochronę konstytucyjnych praw obywatela nakazuje działanie Sądu Najwyższego⁸⁶. Ewentualne postanowienia w sprawie sąd podejmuje większością głosów.

Kolejną możliwością, która pojawiła się w 2006 r. po wyroku *Hill v. McDonough*⁸⁷, jest powołanie się skazanego na niektóre (a istniejące do dziś w części 42 U.S. Code) zapisy ustawy o prawach obywatelskich z 1871 r. W sprawie tej skazany na śmierć w stanie Floryda na podstawie paragrafu 1983 wspomnianej ustawy⁸⁸ żądał weryfikacji tego, czy trójfazowy zastrzyk trucizny (orzeczony w postępowaniu stanowym jako metoda wykonania kary śmierci) nie narusza jego konstytucyjnych praw zagwarantowanych w VIII noweli, tj. czy powodowanie

⁸⁴ E. M. FREEDMAN, *op. cit.*, s. 1097-1098.

⁸⁵ Zastosowano ją m.in. w omawianych sprawach *Kennedy v. Louisiana*, *Roper v. Simmons* i *Ring v. Arizona*.

⁸⁶ 28 U.S.C. § 1257. Jak zauważa Garlicki, procedura ta ma na celu stworzenie płaszczyzny do rozwiązywania istotnych kwestii prawnych oraz zapewnienie jednolitej wykładni konstytucyjnych praw obywateli. Szerzej zob. L. GARLICKI, *op. cit.*, s. 51-52.

⁸⁷ *Hill v. McDonough*, 547 U.S. 573 (2006).

⁸⁸ *Civil action for deprivation of rights* (42 U.S.C. § 1983).

w jego ciele bólu nie jest karą surową i wymyślną⁸⁹. Wykonanie kary śmierci zostało w ostatniej chwili wstrzymane przez sędziego Sądu Najwyższego A. Kennedy'ego. Choć w samym orzeczeniu (lipiec 2006 r.) nie stwierdzono, że zastrzyk trucizny narusza VIII nowelę, to Sąd Najwyższy stwierdził, że skazani mają prawo do złożenia skargi w tym przedmiocie (ostateczne, na skutek odrzucenia wniosku przez sąd dystryktowy oraz sąd federalny, rozstrzygnięcie okazało się dla skazanego niepomysłne, a samo wykonanie kary śmierci przeciągnęło ze stycznia na koniec sierpnia 2006 r.).

6. KARA ŚMIERCI A PRAWO ŁASKI W USA

Podobnie jak w wielu innych porządkach prawnych na świecie, także w Stanach Zjednoczonych istnieje prawo łaski, przy czym jego specyfika przejawia się w tym, że uwzględnia ono zasadę federalizmu. Dane statystyczne nt. ilości ułaskawień wyraźnie pokazują, że większość tego typu kar orzekana jest w postępowaniu stanowym. W zakresie kary śmierci prawo łaski polega przede wszystkim na zamianie tej kary na dożywotnie więzienie, a rzadko na zwolnieniu skazanego, przy czym brane są pod uwagę przede wszystkim względy humanitarne, ale też np. – mające duże znaczenie w kontekście funkcjonowania ławy przysięgłych – poważne wątpliwości, jakie pojawiły się już po wydaniu wyroku⁹⁰.

⁸⁹ Skazany chciał otrzymać od władz stanowych informację, czy stanowe zasady aplikowania zastrzyku (Floryda wprowadziła tę metodę w 2000 r., po nieudanej egzekucji na krześle elektrycznym Allana Lee Davisa w 1999 r.) uległy zmianie na kanwie egzekucji z 2000 r. Terrego M.Simsa.

⁹⁰ Dobrym przykładem na skuteczność tego mechanizmu jest tu przypadek Earla Washingtona Jr., który pomimo IQ wynoszącego 69 został skazany na karę śmierci za zabójstwo po procesie w 1982 r. W 1994 r. badania genetyczne nie potwierdziły jego udziału w zbrodni, co spowodowało, że gubernator Wirginii D. Wilder na 9 dni przed egzekucją zastosował prawo łaski, zamieniając karę śmierci na dożywocie. Późniejsze dokładniejsze badania całkowicie wykluczyły Washingtona z grona podejrzanych. Zob. M. EDDS, *An Expendable Man: The Near-Execution of Earl Washington, Jr.*, Nowy Jork 2003.

Na szczeblu federalnym (tj. w zakresie, w jakim kara śmierci została wydana na podstawie przepisów federalnych i w oparciu o federalny akt oskarżenia) przysługuje ono wyłącznie prezydentowi USA. Stanowi o tym jasno sekcja 2. Konstytucji. Jego dyskrecyjna władza w tej materii ma charakter absolutny i czasami podawana jest wręcz jako mechanizm kontroli działalności sądownictwa w ramach zasady równowagi i wzajemnego hamowania władz⁹¹. Od 1976 r. jedyną osobą skazaną na karę śmierci i ułaskawioną przez prezydenta był David Ronald Chandler, któremu w 2001 r., na skutek wycofania zeznań przez głównego oskarżyciela, prezydent Clinton zamienił wyrok na dożywotnie więzienie bez prawa do przedterminowego zwolnienia⁹². Warto też nadmienić, że przepisy w tej materii mają zastosowanie do skazanych w postępowaniu przed sądem wojskowym.

Jak wspomniano, prawo łaski stosowane jest także na szczeblu stanowym, od 1977 r. do końca 2010 r. ułaskawiono w tej procedurze 250 osób. Specyfika prawa łaski w zakresie kary śmierci na szczeblu stanowym polega na tym, że organ, który zazwyczaj (tj. w większości krajów, ale też na szczeblu federalnym USA) jest władny podjąć tego typu decyzję – tj. gubernator – w części stanów dzieli władzę w tej materii ze specjalnym organem (Radą ds. Ułaskawień i Zwolnień Warunkowych⁹³), a w kilku stanach takiej władzy w ogóle nie posiada i jest ona wykonywana przez wspomnianą Radę.

Do stanów, w których gubernator ma wyłączną i wręcz dyskrecyjną władzę w zakresie prawa łaski osób skazanych na śmierć, należą: Alabama, Kalifornia, Colorado, Kansas, Kentucky, Pn. Karolina,

⁹¹ Prezydent nie może jednak zastosować prawa łaski w ramach postępowania Kongresu polegającego na usunięciu funkcjonariusza z urzędu (impeachment).

⁹² http://www.justice.gov/pardon/clinton_comm.htm, dostęp 17 stycznia 2011 r.

⁹³ Tego typu ciało funkcjonuje w większości stanów na podstawie przepisów stanowych, które zakładają jego większą (jako komórka w stanowych strukturach sprawiedliwości) bądź mniejszą (jako niezależna agencja) zależność od gubernatora. Nie istnieje w tym zakresie jednolite nazewnictwo, najczęściej podaje się nazwę, którą można przetłumaczyć właśnie jako „Rada do spraw Ułaskawień i Zwolnień Warunkowych”.

Oregon, Pd. Karolina, Virginia, Washington, Wyoming, New Jersey oraz Nowy Jork⁹⁴.

Do stanów, w których gubernator przed podjęciem decyzji może uzyskać (niewiążąca go) opinię Rady, należą: Arkansas, Illinois, Indiana, Maryland, Missisipi, Missouri, New Hampshire, Ohio, Pd. Dakota, Tennessee, a do stanów, w których gubernator przed podjęciem decyzji musi uzyskać opinię Rady, należą: Arizona, Delaware, Floryda, Luizjana, Montana, Oklahoma, Pensylwania oraz Teksas.

Natomiast do stanów, w których decyzje o ułaskawieniu podejmuje wyłącznie Rada ds. Ułaskawień i Zwolnień Warunkowych, należą: Connecticut, Georgia, Idaho oraz Utah.

W Stanach Zjednoczonych w zakresie stanowego prawa łaski w stosunku do osób skazanych na karę śmierci utworzył się także pewien niepisany zwyczaj (mający głównie związek z negatywnymi przekonaniami co do kary śmierci samego gubernatora), który polega na tym, że gubernator stosuje tzw. zbiorowe ułaskawienia. Pierwszym udokumentowanym przypadkiem tego typu działania było ułaskawienie przez gubernatora Oklahomy (był nim Lee Cruce) wszystkich tych, którzy zostali skazani na karę śmierci (łącznie 20 osób) w trakcie jego urzędowania (1911-1915)⁹⁵. Tego typu działania miały miejsca kilkakrotnie, a najbardziej spektakularnym było ułaskawienie w styczniu 2003 r. przez gubernatora stanu Illinois Georga Ryana 167 skazanych na karę śmierci w tym stanie, przy czym w trzech wypadkach ułaskawienie polegało na zamianie dożywocia na 40 lat z możliwością wcześniejszego zwolnienia, w pozostałych natomiast na karę dożywotniego pozbawienia wolności.

7. POMYŁKA SĄDOWA A KARA ŚMIERCI

Jak głosi łacińska paremia – „pożyteczniej jest uwolnić niewinno go niż nie wnieść oskarżenia przeciw winnemu”⁹⁶. Kiedy 8 stycznia

⁹⁴ W dwóch ostatnich stanach od 2007 r. nie orzeka się kary śmierci.

⁹⁵ Szerzej: *E.C. Owens, J.D. Carlson, E.P. Elshtain, Religion and the death penalty: a call for reckoning*, Michigan 2004, s. 1.

⁹⁶ *Utilius est autem absolvi innocentem quam nocentem causam non dicere.*

2011 r. gubernator stanu Kolorado Bill Ritter, po 72 latach od egzekucji Joe Arridy'ego stwierdził, że był on niesłusznie oskarżony i przyznał mu pośmiertne bezwarunkowe ułaskawienie⁹⁷, w USA po raz kolejny uzmysłowiono sobie, że z karą śmierci związana jest immanentnie kwestia osób niesłusznie oskarżonych, którym na skutek różnego rodzaju błędów w postępowaniu przygotowawczym bądź w postępowaniu przed sądem wymierzono karę śmierci. Odcinając się od oceny tego typu błędów i ich wpływu na zaufanie do wymiaru sprawiedliwości i innych organów państwa – zwłaszcza w kraju takim jak Stany Zjednoczone – należy zauważyć, że przy 3261 skazanych na śmierć⁹⁸ proceder ten (przy uwzględnieniu wysokiego poziomu funkcjonowania i wyszkolenia aparatu sprawiedliwości) jest w tym kraju nader częsty, co obrazuje liczba osób zwolnionych z celi śmierci (zob. Tabela 4). Zjawisko to jest niepokojące, zwłaszcza jeżeli weźmiemy pod uwagę to, że USA są krajem, który ma bodajże najbardziej rozbudowaną i skuteczną sieć organów ochrony prawa, szeroki dostęp do wiedzy ekspertów z różnych dziedzin, powszechny dostęp do fachowej ochrony prawnej, w końcu także – gwarantuje postępowanie karne oparte na wieloetapowej kontroli ze strony wymiaru sprawiedliwości.

Tabela 4. *Liczba osób niesłusznie skazanych w poszczególnych stanach na karę śmierci, zwolnionych z celi śmierci w latach 1973-2010*

STAN	LICZBA	STAN	LICZBA
Floryda	23	Ohio	5
Illinois	20	Nowy Meksyk	4
Teksas	12	Kalifornia	3
Luizjana	8	Massachusetts	3
Arizona	8	Missouri	3
Nebraska	1	Missisipi	3
Oklahoma	10	Pd. Karolina	2
Pn. Karolina	7	Indiana	2

⁹⁷ http://www.huffingtonpost.com/2011/01/07/joe-arridy-disabled-man-e_n_806028.html, dostęp 17 stycznia 2011 r.

⁹⁸ Dane na 1 stycznia 2011 r. ze strony: <http://www.deathpenaltyinfo.org/death-row-inmates-state-and-size-death-row-year#state>, dostęp 17 stycznia 2011 r.

Pensylwania	6	Tennessee	2
Alabama	5	Idaho	1
Georgia	5	Kentucky	1
Nevada	1	Maryland	1
Virginia	1	Washington	1
Razem: 138			

Źródło: *Opracowanie własne na podstawie danych ze strony internetowej: <http://www.deathpenaltyinfo.org/innocence-and-death-penalty>, dostęp 17 stycznia 2011.*

Przedstawione dane nie uwzględniają osób niewinnych, na których karę śmierci wykonano (udowodniono 39 takich przypadków⁹⁹), obrazują także ujawnione przypadki błędnego oskarżenia. Trzeba zauważyć, że zwiększona liczba ujawnianych pomyłek sądowych jest po części spowodowana rozwojem kryminalistyki, a przede wszystkim coraz powszechniejszym zastosowaniem badań DNA, choć trzeba też jasno stwierdzić, że nie we wszystkich przypadkach badania takie są możliwe.

8. CZY KARA ŚMIERCI W USA SPEŁNIA POKŁADANE W NIEJ OCZEKIWANIA?

W przedmiocie kary śmierci amerykańskie społeczeństwo jest dość silnie spolaryzowane¹⁰⁰ (nawet wśród najwyższych rangą polityków), przy czym, zarówno wśród zwolenników, jak i przeciwników jej wykonywania, w większości chodzi tu o pewne wartości aksjologiczne, których – z prawnego punktu widzenia – nie sposób oceniać. Mając w świadomości, że ta kara odrzuca resocjalizację jako cel karania, można odnieść się do jej efektywności w zakresie prewencji generalnej oraz podnoszonej w USA tzw. „sprawiedliwej odpłaty za czyn” (ważnej w szczególności dla rodzin ofiar).

⁹⁹ <http://www.law.northwestern.edu/wrongfulconvictions/issues/deathpenalty/Executinginnocent/>, dostęp 17 stycznia 2011 r.

¹⁰⁰ Wg Instytutu Gallupa, 66% amerykańskiego społeczeństwa opowiada się za karą śmierci. Dane ze strony internetowej: <http://www.gallup-international.com/ContentFiles/millennium10.asp>, dostęp 17 stycznia 2011 r.

Jak podkreślają nawet zwolennicy jej wymierzania, w zakresie sprawiedliwej odpłaty za czyn kara ta nie jest efektywna w tym sensie, że od skazania do wykonania kary upływa statystycznie ok. 10 lat, a nierzadkie są przypadki ponad dwudziestoletniego pobytu w celi śmierci. Powoduje to często sytuację, w której rodziny ofiar umierają przed faktyczną egzekucją sprawy, ponadto muszą ciągle odtwarzać przykre wspomnienia na skutek kolejnych postępowań sądowych. Powoduje to także zatarcie w społeczeństwie powodów wymierzenia tego typu kary.

Patrząc na karę śmierci jako środek do osiągnięcia pewnego celu, nie sposób nie odnieść się do danych statystycznych w zakresie zabójstw (w zdecydowanej większości za te właśnie czyny kara ta może zostać orzeczona). W tym właśnie kontekście często podnoszonym zarzutem jest nieskuteczność kary śmierci w ramach prewencji generalnej. Poniżej, na s. 147-148, w Tabeli 5 przedstawiono dane, które wydają się tę tezę potwierdzać.

W istocie z przedstawionej Tabeli 5 wynika, że w odniesieniu do zabójstw fakt istnienia w porządkach prawnych większości stanów kary śmierci nie wpływa na spadek tego rodzaju przestępczości. W zdecydowanej większości stanów liczba popełnianych zabójstw na przestrzeni niespełna 15 lat ma tendencję spadkową, ale porównując te dane z ich odpowiednikami ze stanów, gdzie kara śmierci nie występuje, można zaryzykować tezę, że nie jest to spowodowane grożącą karą śmierci, a np. nowoczesnymi programami walki z przestępczością.

Missouri	6.4	7.7	6.5	6.3	6.9	6.2	5	5.8	6.6	6.2	6.6	7.3	7.9	8.1
Montana	2.9	2.4	1.5	1.8	1.9	3.2	3.3	1.8	3.8	1.8	2.6	4.1	4.8	3.9
Nebraska	2.2	3.8	3.8	2.8	2.5	2.3	3.2	2.8	2.5	3.7	3.6	3.1	3	2.9
Nevada	5.9	6.3	7.5	9	8.5	7.4	8.8	8.3	8.5	6.5	9.1	9.7	11.2	13.7
New Hampshire	0.8	1	1.1	1	1.4	1.4	1.4	0.9	1.4	1.8	1.5	1.5	1.4	1.7
New Jersey	3.7	4.3	4.4	4.9	4.8	4.5	4.7	3.9	4	3.4	3.5	4	4.2	4.2
Nowy Jork	4.0	4.3	4.2	4.8	4.5	4.6	4.9	4.7	5	5	5	5.1	6	7.4
Nowy Meksyk	8.7	7.2	8.2	6.8	7.4	8.9	6	8.2	5.4	7.4	9.8	10.9	7.7	11.5
Ohio	4.5	4.7	4.5	4.7	5.1	4.5	4.6	4.6	4	3.7	3.5	4	4.7	4.8
Oklahoma	6.2	5.8	6.1	5.8	5.3	5.3	5.9	4.7	5.3	5.3	6.9	6.1	6.9	6.8
Oregon	2.2	2.2	1.9	2.3	2.2	2.5	1.9	2	2.4	2	2.7	3.8	2.9	4
Pd. Dakota	2.6	3.2	2.1	1.2	2.3	2.3	1.3	1.4	0.9	0.9	2.5	1.4	1.4	1.2
Pd. Karolina	6.3	6.8	8	8.3	7.4	6.9	7.2	7.3	6.3	5.8	6.6	8	8.4	9
Pensylwania	5.2	5.6	5.8	5.9	6.1	5.2	5.3	5.1	5.3	4.9	4.9	5.3	5.9	5.7
Pn. Dakota	1.5	0.5	1.9	1.3	1.1	1.4	1.9	0.8	1.1	0.6	1.6	1.1	0.9	2.2
Pn. Karolina	5.3	6.5	6.5	6.1	6.7	6.2	6.1	6.6	6.2	7	7.2	8.1	8.3	8.5
Rhode Island	2.9	2.8	1.8	2.6	3.2	2.4	2.3	3.8	3.7	4.3	3.6	2.4	2.5	2.5
Teksas	5.4	5.6	5.9	5.9	6.2	6.1	6.4	6	6.2	5.9	6.1	6.8	6.8	7.7
Tennessee	7.3	6.6	6.4	6.8	7.2	5.9	6.8	7.2	7.4	7.2	7.1	8.5	9.5	9.5
Utah	1.3	1.4	2.2	1.8	2.3	1.9	2.5	2	3	1.9	2.1	3.1	2.4	3.2
Vermont	1.1	2.7	1.9	1.9	1.3	2.6	2.3	2.1	1.1	1.5	2.9	2.6	1.5	1.9
Virginia	4.4	4.7	5.3	5.2	6.1	5.2	5.6	5.3	5.1	5.7	5.7	6.2	7.2	7.5
Washington	2.7	2.9	2.7	3	3.3	3.1	3	3	3	3.3	3	3.9	4.3	4.6
Wisconsin	2.5	2.6	3.3	3	3.5	2.8	3.3	2.8	3.6	3.2	3.4	3.6	4	4.2
Wyoming	2.4	1.9	3.1	1.7	2.7	2.2	2.8	3	1.8	2.4	2.3	4.8	3.5	3.3
Zach. Virginia	4.6	3.3	3.5	4.1	4.4	3.7	3.5	3.2	2.2	2.5	4.4	4.3	4.1	3.8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze strony internetowej: <http://www.deathpenaltyinfo.org/murder-rates-nationally-and-state>, dostęp 17 stycznia 2011.

WNIOSKI

Kara śmierci w USA na trwałe wpisała się do porządku prawnego tego kraju, trudno szacować, czy jej wykonywanie zostanie w przyszłości zawieszono bądź wręcz prawnie zakazane¹⁰¹. Jej istnienie wywołuje jednak coraz większą dyskusję w amerykańskim społeczeństwie, które, jak wspomniano, jest dość silnie spolaryzowane w ocenie tej kwestii. Należy przy tym zwrócić uwagę na kilka elementów.

Przed wszystkim katalog przestępstw, za które może zostać orzeczona kara śmierci, nie jest w modelu amerykańskim zbyt rozbudowany (w odróżnieniu choćby od takich krajów jak Chiny, Iran czy Korea Północna), a sama kara śmierci, nawet jeżeli zostaje orzeczona, to za przestępstwa inne niż różne formy zabójstwa nie jest faktycznie wykonywana. Pewnie zastrzeżenia budzą jedynie niektóre sposoby jej wykonywania oraz brak jasnych regulacji stanowych (zgodnych z linią orzeczniczą Sądu Najwyższego) dotyczących wieku i kondycji psychicznej skazanych.

Ponadto model amerykański wypracował rozbudowaną (w porównaniu do innych krajów) ochronę prawną osób skazanych na karę śmierci. Z reguły jej wykonanie jest zawsze wstrzymywane, jeżeli w sprawie pojawiają się jakieś nowe dowody, które mogą wpłynąć na ostateczne rozstrzygnięcie. Paradoksalnie jednak to, co może „uśmiercić” karę śmierci w poszczególnych stanach – to koszty związane z zapewnieniem należytej ochrony prawnej osób, którym kara ta grozi, oraz to, że od wydania wyroku do jego wykonania mija wiele lat, co kwalifikuje tę karę jako środek niespełniający w przekonaniu najbliższych ofiar podstawowej funkcji kary, tj. sprawiedliwej odpłaty za czyn.

Trzeba także zwrócić uwagę na to, że zarówno odsetek niesłusznych wyroków śmierci oraz liczba wykonanych niesłusznych egzekucji, jak

¹⁰¹ Nawet gdyby na szczeblu federalnym udało się zgromadzić jej przeciwników w takiej większości, że zgłosiliby oni propozycję konstytucyjnego zakazu wymierzania kary śmierci, zgodnie z procedurą nowelizowania ustawy zasadniczej USA potrzebna by była w tej kwestii zgoda $\frac{3}{4}$ stanowych legislatur, co przy determinacji większości stanów wydaje się abstrakcją.

też nieskuteczność kary śmierci w tym zakresie, w jakim pełni ona funkcje sprawiedliwej odpłaty za czyn i prewencji generalnej, może negatywnie odbić się zarówno na szacunku obywateli do porządku prawnego USA, jak i społecznej akceptacji tej kary.

THE ISSUE OF CAPITAL PUNISHMENT IN THE UNITED STATES

Summary

This article describes the issue of capital punishment in the United States, including the history of the death penalty as administered in the USA and the main court rulings on this matter (e.g. the definition of categories of exemption or restrictions on the methods or conditions of execution). The article also describes numerous efforts (mostly on the grounds of court rulings) to improve the quality of legal representation and enhance the fairness of capital trials and appeals for defendants facing the death penalty.

The article concludes with statistics which show that states with capital punishment on the statute book do not generally have lower murder or crime rates and that since 1973 138 persons sentenced to death have been acquitted in outcome of the discovery and proof of miscarriage of justice.